

– Hakemli Makale –

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA HZ. MUHAMMED'İN GAYRİMÜSLİM UNSURLARLA OLAN İLİŞKİLERİNDEKİ ÖRNEKLİĞİ

Mehmet Ali KAPAR

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

mkapar78@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7812-1406>

Öz

Devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin tümünü içine alan ve çoğu zaman dış politika kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılagelen diplomasiğin kökenlerini çok eskilere kadar götürmek mümkündür. Diplomasi, topluluklar arasındaki ilişkilerin mümkün olduğunca barışçıl yöntemler ve müzakereler yolu ile çözülmesini hedef alır. Temel görevleri arasında yeryüzünde hakkı, iyiliği, barışı ve adaleti sağlamak olan peygamberler, kendisine inanan insanlar ile diğer topluluklar arasında ilişkilerini bu doğrultuda düzenlemeye çalışmışlardır. İslam dininin peygamberi olan Hz. Muhammed de Medine'ye hicretinin akabinde meydana getirdiği İslam toplumu ile diğer toplumlar arasındaki ilişkileri bahsedilen ilkeler üzerine bina etmeye çalışmış, gayri müslim unsurlar ile ilişkilerde uygulanacak siyasetin temellerini de şekillendirmiştir. Günümüz İslam toplumlarının yöneticileri, dış ilişkilerinde bunları göz önünde bulundurmalıdır.

Hz. Peygamber, gayri müslimler ile olan münasebetlerinde mutlaka iletişimi sürdürmüş, onlardan kendisini soyutlayarak yalnızlaştırmamış, İslamiyet'i tebliğ etmek, barış imzalamak, Müslümanların güvenliğini tesis etmek, ticaret yapmak ve Müslümanlara yapılan kötü muamelelerin tazminini sağlamak gibi birçok nedenle onlarla irtibata geçmiştir. Mekke döneminde ihtiyaç hâlinde çevresindeki zora düşen Müslümanların hicret etmesine izin vermiş, onların güvenliklerini sağlamak için gerekli tedbirleri almıştır. Yine devlet sınırlarının fetihlere paralel olarak genişlediği ya da sefere çıktığı dönemlerde de hem merkezde hem de diğer bölgelerde önce güvenliği sağlamaya önem vermiştir. Bu çalışmada Hz. Muhammed'in gayri müslim unsurlar ile ilişkileri ve bu esnada izlediği temel ilkeler, onun örnekliliği çerçevesinde ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Hz. Muhammed, Diplomasi, Kabile, Bizans, Sâsânî

HZ. MUHAMMAD'S EXAMPLES IN RELATIONS WITH NON-MUSLIM IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL RELATIONS

It is possible to see roots of diplomacy that is mostly used as synonym of foreign policy and includes all relations of states with each other in too early periods. Diplomacy aims to settle all relations among the societies through amicably methods and negotiations. Prophets whose preliminary duties are to provide right, favor, peace and justice on earth tried to organize their relations with other societies in this basis. Prophet Mohammed who is prophet of Religion Islam tried to build relations between Islamic society that was composed after hegira to Medina and other societies through such principles, shaped the basis of policy that will be applied at the relations with non-Muslim factors. Today Islamic States governors have to consider these factors at their foreign policies.

Prophet Mohammed has always maintained communication in his relations with non-Muslims, he never isolated himself from them. He has contacted them for many reasons such as preaching Islam, signing peace, establishing the security of Muslims, make trade and to provide indemnification against for bad actions to the Muslims.compensating Muslims for bad deeds. He allowed emigrating Muslims who became in difficulty in Mecca Period then he took required precautions for security of them. He gave importance to provide security at both borders and center at the periods in which state borders enlarged paralleling to conquer or voyage periods. In this study, will to set forth relations of Prophet Mohammed with non-Muslims factors and his followed preliminary principles in this point under the frame of being exemplifier of Him.

Key Words: Islamic History, Prophed Mohammed, Diplomacy, Tribes, Byzantine, Sâsânîd

GİRİŞ

İslam, bir dış siyaset aracı olarak diplomasi konusuna, devletlerarası hukuk penceresinden bakmaktadır. İslam'a göre diplomasinin nihaî hedeflerinden birisi de toplumlar ve devletler arasında barışa dayalı ilişkiler kurulması, uluslararası ilişkilerde meydana gelen sorunların barışçıl ve adil yöntemlerle çözülmesidir. Temel hedefi barışçıl yaklaşım olarak benimseyen İslam dini, gerektiğinde savaşa da cevaz vermiştir. Fakat savaş, şartların oluşması sonucunda başvurulması zorunlu bir seçenektir.¹ Diplomatik ilkelerin uygulanışında olduğu gibi savaş seçeneği söz konusu olduğunda da İslamiyet, adilane bir hukuk çerçevesi ortaya koymuş ve bunun için de gerekli tüm önlemleri almıştır.²

¹ Buhârî, Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Câmi-us-Sahih*, I-VIII, Matbaat'ü Âmire Yayınları, İstanbul, 1329, "Cihad", 22, 156; Müslim, Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahih*, I-V, (thk. M. Fuad Abdülbâkî), Dârü İhyâ'it-Türasi'l-Arabî, Beyrût 1956, Cihad 20; Ebû Dâvûd, Süleyman Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmran el-Ezdî, *Sünen*, I-VII, (thk. M. Muhyiddin Abdilhamid), yy, Mısır 1952, "Cihad" 89.

² Ebû Dâvûd, "Cihad" 120; Müslim, "Cihad" 24; Ebû Dâvûd, "Cihad", 82; Sayın, Yusuf, "Din Ve Uluslararası İlişkiler: İslam'ın Dış Politika Kuramı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 17, ss. 233-262, İstanbul 2011, s. 258.

Hız. Peygamber, İslam dinini tebliğ etmek, esir düşenleri kurtarmak veya iade etmek, istihbarat elde etmek, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmak ve bunlara yönelik faaliyetlerde bulunmak, gerektiğinde anlaşmalar imzalamak için birçok kabile ve devlet lideri ya da temsilcisiyle irtibata geçmiştir. Ayrıca kendisinden ve inananlardan yardım talebinde bulunan diğer siyasî oluşumlara karşılık vermek, gerektiğinde onlar arasında ara buluculuk faaliyetleri yürütmek, tebrikleşmek ve taziyede bulunmak, evlilik akitleri kurmak gibi birçok nedenle diğer siyasî oluşumlarla ilişkiler kurma yoluna gitmiştir.³

İlk olarak belirtilmesi gereken husus Hız. Peygamber'in sağlığında, Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin Bî'rîmaûne dönüşünde müşrik zannettiği iki Müslüman'ı yanlışlıkla öldürmesi gibi birkaç küçük olay haricinde, Müslümanların Müslümanlarla savaşıması ya da öldürmesi olayına rastlanmaz.⁴ Hız. Peygamber'in temkinli davranarak savaşı ilk seçenek yapmaması konusunda bir örnek şu şekildedir: Müstalikoğullarına zekât memuru olarak gönderilen Velîd b. Ukbe, kendisini karşılamaya gelen kabile üyelerini görünce korktu ve kaçarak Medine'ye geldi. Velîd, Hız. Peygamber'e gelerek Müstalikoğullarının zekâtı vermemek ve kendisini öldürmek için üzerine geldiklerini söyledi. Rasûlullah (sav) ise bu duruma ani tepki verip savaş yoluna gitmek yerine, olayı araştırması için Hâlid b. Velîd'e gönderdi. Durumun gelen haberdeki gibi olmadığı kısa sürede anlaşıldı.⁵ Ayrıca bu olaydan sonra Hucurât suresi altıncı ayeti nazil olarak kendilerine bir haber geldiği zaman müminlerin mutlaka bu haberin aslını araştırmaları ve ondan sonra harekete geçmeleri gerektiği vurgulandı.

Hız. Peygamber'in Müslüman toplum haricindeki dış toplumlarla olan ilişkisinin anlaşılabilmesi için bu dönemdeki siyasî yapıların da iyi bilinmesi

³ Sayın, s. 258; Şimşir, Mehmet, "Hız. Peygamber'in İslâm Tebliğine Karşı Şâir ve Siyasî Liderlerin İlk Tavırları ve Şiir Alanında Yaşanan Gelişmeler", *Mütefekkir*, C. 4, Sayı 7, ss. 41-61, Konya 2017, s. 20 vd.

⁴ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâleddin Abdülmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, (thk. Mustafa es-Sakkâ ve dğr.), yy, Mısır 1971, s. 194; Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Kitâbu'l-Meğâzî*, I-III, thk. Marsden Jones, (çev. Musa K. Yılmaz), İlk Harf Yayınları, İstanbul 2014, s. 400 vd.; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk (Târîhu't Taberî)*, I-XIII, Dârü'l-Ma'ârif, Mısır 1326, s. 34; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî el-Hüsrevcirdî el-Horasani, *Delâilü'n-Nübüvve*, I-VII, Darunnasr Yayınları, Kahire 1969, s. 339; İbn Seyyidünnâs, Muhammed b. Abdullâh b. Yahya, *Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Megâzî ve's Şemâil ve's-Siyer*, I-II, Daru'l-Fikr, Beyrut Ty. s. 44; Kapar, Mehmet Ali, "İlk İslam Diplomati Amr b. Ümeyye Ed-Damrî", *İSTEM*, Sayı 30, ss 271-285, Konya 2017, s. 276.

⁵ Vâkîdî, III, s. 214-216; İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni el-Haşimî el-Basrî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebir, Tabakât*, I-XI, (çev. edt. Adnan Demircan), Siyer Yayınları İstanbul 2014, II, s. 161-162; Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Hanbel Ebû Abdillâh eş-Şeybân, *Müsned*, I-VI, Matbaat'ü İslâmî, Beyrut 1969, IV, s. 279.

gerekmektedir. Zira toplumların yapısını tanımadan bu kesimler ile olan ilişkilerin kavranması mümkün değildir. Bu noktada ilk ele alınması gereken unsur şüphesiz Rasûlullah'ın (sav) da içinde doğup büyüdüğü ve İslam tebliğinden sonra ilk muhatap olduğu Mekke şehri ve burada yaşayan kabilelerdir.

1. Arabistan Yarımadası'nda Bulunan Müşrik Kabileler ve Diğer Siyasî Oluşumlar ile Münasebetlerdeki Örnekliliği

Uzun ve köklü bir tarihe sahip olan Arap yarımadasında tarihsel süreçte birtakım devletler kurulmuştur. Genel olarak güney bölgeleri, sulanabilir arazilere ve insan yaşamı için daha elverişli şartlara sahip olması nedeniyle yerleşime daha uygun yerler olmuştur. Güney Arabistan'da MÖ II. bin yılın ortalarında Ma'in Devleti'nin kurulduğu düşünülmektedir. Bu devlet MÖ 750-650 yıllarına kadar varlığını devam ettirmiştir. Yine bu bölgede kurulan Sebe Devleti sadece ticaretle uğraşmamış, aynı zamanda ziraatla da uğraşmışlar, bunun için bazı su bentleri yaptırmışlardır. Bunun en belirgin örneği de meşhur Me'rib Seddi'dir. Ayrıca Kuzey Arabistan ve Akdeniz ülkeleri ile Afrika'nın iç bölgeleri ne kadar ticari münasebetlere girişmişlerdir. Sebelilerin yerine kurulan ve Yemen'in büyük kısmını kısa süre içerisinde ele geçiren Himyerîler ise saldırgan bir politika sergilemişler, Hadramut ve Orta Arabistan'a kadar yayılmışlar ve Arabistan yarımadasının en güçlü devletini kurmuşlardır. Himyerîlerden sonra ise Kur'an-ı Kerim'de el-Burûc 85/4-9 ayetlerde de ifade edilen olaylardan sonra Yemen bölgesine Habeşliler hâkim olmuş ve bu durum yaklaşık yüz yıl kadar sürmüştür. Kur'an-ı Kerim'de Fil suresinde geçen Habeş valisi Ebrehe el-Eşrem, Kâbe'yi yıkmak için Mekke'ye yürümüş fakat amacına ulaşmadan geri çekilmek zorunda kalmıştır (570). Yemen'de Sâsânî hâkimiyeti Himyerî hükümdarlarından Seyf b. Zûyezen'in, Sâsânî Hükümdarı Enûşirvân'ın yardımıyla Habeş hâkimiyetine son vermesi ve ardından onun da bir suikastla öldürülmesi sonucu başlamıştır. Sâsânîler 629 yılındaki İslâm fethine kadar Yemen'e hâkim olmuşlardır.⁶

Kuzey Arabistan'da ise Nabatî Krallığı MÖ. IV. yüzyılın sonlarına doğru kurulmuş ve Büyük İskender sonrası mücadelelerde etkin rol oynamıştır. Nabatîler, Romalılar ile aşılması zor çöller arasında tampon devlet görevi üstlenmiştir. Tadmür Krallığı Romalılar ile mücadele etmiş, Gassânîler ise Bizans-Sâsânî savaşlarında Bizans'tan yana tutum sergilemiş, hatta bu yardımlar karşılığında "basileus" (kral) unvanı ile taltif edilmiştir. Gassânîler

⁶ Yıldız, Hakkı Dursun, "Arabistan, Tarih", 252-258, DİA, C. 3, İstanbul 1991, s. 252-253

bu münasebetler sırasında Hristiyanlığı kabul etmiştir. MS. III. yüzyılda kurulan Hîre Krallığı, Sâsânî yanlısı bir politika izleyerek Bizans'a karşı uzun müddet varlığını koruyabilmiştir.⁷ Medine ve Tâif gibi bazı kesimler hariç olmak üzere daha çok çöl iklimine sahip, insan yaşamını zorlayan orta ve yukarı kesimleri ise büyük devletlerin kurulmadığı, hatta büyük devletlerin istilasına bile maruz kalmayan yerler olmuştur.

Araplar kendi yerel idari sistemlerini "kabile" etrafında teşekkül ettirmişler, bir üst siyasî otorite olarak ise hiçbir birey veya kuruma bağlayıcılık atfetmemişlerdir.⁸ Hz. Peygamber öncesi dönemde Mekke'nin merkezî bir otoritesi yoktu, onun yerine gerekli zamanlarda toplanan ve kararlar alınan Dârünnedve bulunmaktaydı. Kabileler kollara ayrılmış vaziyette farklı mahallelerde otururlardı ve kendi içinde müstakil bir sosyal bünyeye sahipti.⁹ Fakat bu durum onların hiç bir araya gelmedikleri ve ortak hareket etmedikleri anlamına gelmemektedir. Ficâr Savaşı'nda Harb b. Ümeyye'nin, Bedir Savaşı'nda Ebû Cehil'in, Uhud Savaşı başta olmak üzere sonraki birçok savaşta Ebû Süfyan'ın reis olarak seçilmesi gibi toplumun bütününe ilgilendiren önemli konularda genel bir reis seçilebilirdi. Bu kabileler dış ilişkilerinde ittifaklar kurarak hareket edebilirdi. Nitekim Hz. Peygamber'in de kabilelerin bu yönünü dikkate aldığı ve onlarla kurduğu ilişkileri de buna göre şekillendirdiği görülür.

Kabileler her ne kadar kurumsallaşmış bir siyasî oluşum olarak algılanmasa da onlar diğer kabilelerle olan ilişkilerinde diğer kabileye "karşılıklı iki devlet" gibi hitap ederdi. Bu tip ilişkileri de diplomatik beceri ve kabileler arası anlaşmazlıkları çözme yetenekleriyle tanınmış olan Eksem b. Sayfi, Hâcib b. Zürâre et-Temîmi, Hâris b. Abdeti'l Bekri, Abdulmuttalib b. Haşim ve Ömer b. Hattab gibi kişilerle gerçekleştirirlerdi.¹⁰ Ayrıca Mekke'nin tarihî süreç içerisinde diğer devletlerin yönetimi altına girmemiş olması

⁷ Yıldız, s. 254.

⁸ Öz, Şaban, "İlk Dönem İslâm Toplumunda Siyasî Algı Değişimi Üzerine", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 21: ss. 1-28, Kahramanmaraş 2013, s. 2.

⁹ Brockelmann, Carl, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi*, C. I, (çev. Neşet Çağatay), Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1964, s. 4.

¹⁰ İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdilkerim, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I-VI, Daru'l-Fikr, Beyrut 1989, I, 134-135; İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed el Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe (Sahabe-i Kiram Ansiklopedisi)*, (çev. Naim Erdoğan), I-V, İz Yayınları, İstanbul 2010, I, 161, 415; Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah el-İsbehanî, *Delâilü'n-Nübüvve*, I-II, Yy, Haydarâbâd Ty, I, 95; Beyhakî, II, s. 9; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer el-Kureyşî, *el-Bidâye*, C. II, Beyrut: Yy, II, s. 329.

onların kendine has özellikler ve siyasî yapılanmalar oluşturmasını sağlamıştır. Nitekim geçmişte Doğu Roma İmparatorluğu'na bağlı bir krallık kurma teşebbüsü gibi girişimlerde bulunulmuşsa da Mekkeliler tarafından bu oldubitti reddedilmiş ve Mekke yabancı hâkimiyetine girmemiştir.¹¹ Bu nedenle Hz. Peygamber, Mekkelilerle ilişkilerinde diğer kabilelerle olan ilişkilerinden farklı olarak hareket etmiştir. Mekkeliler, Rasûlullah (sav)'ın peygamberliğini açıklamasından sonra en büyük muhalefeti gerçekleştirmişlerdi. Bundaki sebeplerden birisi de bu siyasî yapılanmanın bozulacak ve bir Peygamber'in idaresi altında birleşilecek olması olsa gerektir.

Bilindiği üzere Mekkeliler Rasûlullah'a (sav) karşı ilk etapta alaycı ve hakir gören bir tavır takındılar. Ardından rüşvet teklif ederek onu davasından vazgeçirme yoluna gittiler. İstediklerini elde edemeyince tavırlarını giderek sertleştirdiler ve ölüm tehdidine kadar vardırıdılar. Hatta suikast teşebbüslerinde bile bulundular. Yine Medine'de yaşayan Yahudiler gibi ehli kitap olanlardan öğrendikleri bilgileri, kalabalığın huzurunda sorarak imtihana tutma ve bilemediği takdirde halkın gözünde onu küçük düşürmeye çalıştılar.¹² Rasûlullah (sav), Kureyş'i temsilen gelen bu kişiler karşısında duruşunu bozmamış, onların teklif ettikleri hiçbir şeye talip olmadığını belirterek onları İslâm'a davet etmeye devam etmiştir.¹³

Hz. Peygamber, bireysel ilişkilerde olduğu gibi siyasî ilişkilerinde de ilk olarak gönül kazanma yolunu seçmiştir. Karşısındaki kitle düşmanca bir tutum sergilese bile son ana kadar barışçıl yolu tercih etmiştir. Örneğin Müslümanlar umre yapmak ve Kâbe'yi ziyaret etmek üzere Mekke'ye yola çıkmışlar, Mekkelilerse Hudeybiye bölgesinde Hz. Peygamber'e ve çevresindekilere geçerli hiçbir sebep göstermeksizin mani olmuşlardı. Bu durumun bir savaş sebebi olmasına rağmen Hz. Muhammed (sav) onlarla savaşmak yerine anlaşma yoluna gitmiş, yapılan Hudeybiye Anlaşmasıyla Müslümanların o yıl Mekke'ye girmemesine dahi razı olarak bir sonraki sene Kâbe'yi ziyaret edebilmeleri şartını kabul etmiştir. Böylelikle Hz. Muhammed (sav), savaşılmadan ve kan dökülmeden anlaşma sağlamış, Müslümanlar ise bir yıl sonra da olsa amaçlarına ulaşmışlardır.¹⁴

¹¹ Sarıçam, İbrahim, "İslâm'ın Doğuşunun Tarihi Şartları", *İslâm ve Demokrasi Sempozyumu, 1998*, TDV Yayınları, ss. 9-17, Ankara 1998, s. 13.

¹² İbn Hişâm, I, s. 321-322; İbn Seyyidünnâs, I, s. 108-109.

¹³ İbn Hişâm, I, s. 285; Belâzurî, I, s. 229-230; Taberî, II, s. 220; İbn Seyyidünnâs, I, s. 100.

¹⁴ Azimli, Mehmet, "Tarihin Kırılma Noktası; Hudeybiye Antlaşması", *Hikmet Yurdu*, Yıl: 3, C. 3, Sayı 6, ss. 35-49, 2010, s. 40-41.

Hz. Peygamber, yine bireysel ilişkilerinde olduğu gibi siyasî unsurlarla olan meselelerinde de daha önce yaşanan olumsuz olayların kinini gütme yoluna gitmemiştir. Medine döneminde kendisini ziyarete gelen kabilelerin geçmişte izledikleri düşmanca politikaların intikamını almaya yönelmeden onların barış tekliflerini kabul etmiştir. Bu konuda Hendek Savaşı sırasında Mekkelilerin yanında savaşan Eşcâ kabilesi üyelerinin daha sonra bir kafile halinde Medine'ye geldiklerindeki tavrı güzel bir örnektir. Rasûlullah (sav), onları karşılayıp onlara sıcaklık gösterdi ve bir miktar hurma ikram etti. Beklemedikleri bu sıcaklık karşısında Eşcâ kabilesi temsilcileri *“Ey Muhammed! Kavmimizden bile senin kadar bize yakın kimse bilmiyoruz. Kuşkusuz biz senin ve kavminin yaptığı savaşlardan sıkıldık. Seninle barış yapmaya geldik.”* demekten kendilerini alamadılar. Hz. Peygamber ise kendisine yapılan bu samimi barış teklifini kabul ederek onlarla barış yaptı.¹⁵ Yine Tâif halkı temsilcileri Medine'ye gelip bir anlaşma imzalamak istediklerini söyledikleri vakit, onların daha önce başta şahsı olmak üzere Müslümanlara yaptıklarının intikamını almak yoluna gitmedi ve onlarla anlaşma yolunu tercih etti.¹⁶

Hicretin yedinci senesinde kuraklık ve kıtlık yüzünden Mekke halkı zor duruma düşmüştü. Rasûlullah (sav), bu durumda onları daha da zor duruma düşürmeye çalışmak yerine ve yine onların daha önceki tutumlarını sorgulamaksızın onlara yardım etme yolunu seçmiştir. Bu yardımı yaparken de Ebû Süfyân eliyle gerçekleştirmiştir. Hz. Peygamber, Mekke halkına dağıtması için hazırlanan erzakı Ebû Süfyân'a teslim etmiş, onun vasıtasıyla bu yardımların dağıtılmasını sağlamıştır. Böylelikle Ebû Süfyân'ın gururuna yenik düşüp yardıma engel olmasının da önüne geçmiştir. Hz. Muhammed'in (sav) Mekke halkına bu şekilde bir yardımda bulunması, özellikle bu fakir kesimin dikkatini çekmiştir. Hatta Ebû Süfyân bile bu durum karşısında hayretini gizleyemeyip *“Allah, kardeşimin oğlunu hayırla mükâfatlandırısın. Çünkü o, akrabalık hakkını gözetti.”* demekten kendini alamamıştır.¹⁷ Rasûlullah'ın (sav) bu şekilde bir yaklaşım sergilemesi, Mekkelilerin ona karşı kalplerinin yumuşamasında etkili olmuş ve yakın zamanda gerçekleşecek olan Mekke'nin fethi sonrası İslam'a girmelerini kolaylaştırmıştır. Yine Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinden sonra muzaffer bir komutan olarak Mekke'ye girmesine rağmen onların hislerini yaralayacak bir girişimde

¹⁵ İbn Sa'd, I, s. 294.

¹⁶ İbn Hişâm, IV, s. 184-185; Vâkıdî, III, s. 201-202; Beyhakî, V, s. 302; Taberî, III, s. 141; Lecker, s. 10-14.

¹⁷ Yâ'kûbî, II, s. 56.

bulunmamış ve onlara emniyet sağlamıştır. Bu yönü ile Mekke'nin fethinden sonra atılacak olan diğer adımlara da örneklik teşkil etmiştir. Zira bundan sonraki gelişmeler, tüm bu uygulamış olduğu yöntemlerin haklılığını ispatlamıştır. Ertesi sene Arabistan'ın her yerinden elçiler Medine'ye akın etmişler ve o seneye "Senet'ül-Vüfûd" denmiştir. Bu seneden sonra yine bazı kabileler kendiliklerinden Medine'ye gelerek İslamlaşma veya anlaşma yoluna gitmişlerdir.

Hz. Peygamber düşmanları ile olan ilişkilerinde hukuk kurallarını çiğnememiştir. Çoğu zaman karşı taraftaki muhataplarının sözlerinde durmamalarına veya yapmış oldukları anlaşmalara uymamalarına rağmen O, eline fırsat geçtiğinde bir kıyım siyaseti izlememiştir. Örneğin Mekke'nin fethi sırasında evine girip oturanlar ve savaşa yeltenmeyen herkese güvence vermiştir. O esnada Müslümanların komutanlarından Sa'd b. Ubâde'nin "*Bugün savaş günüdür, haramlar helal olmuştur.*" demesi üzerine onu komutanlık görevinden azletmiştir.¹⁸

Kur'an-ı Kerim'de "*Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin.*" şeklinde emir olunan ve modern uluslararası hukukta "pacta sunt servanda" olarak geçen ahde vefa ilkesi her şart altında yapılan anlaşmaya sadık kalmak demek olan bir kuraldır.¹⁹ Tarafların anlaşmayı imzalarken ya da sözlü olarak sözleşmeyi onaylarken bu kuralı peşin olarak kabul ettiği varsayılır.²⁰ Bu kurala göre taraflar sözlerini yerine getirmek zorundadırlar. Hz. Peygamber de bu kurala sonuna kadar bağlı kalmış ve kurmuş olduğu İslam devlet düzeninde de kendi uygulamaları ile buna örnek olmuştur. Bu konuda Hz. Muhammed (sav), "*Emanete riayeti olmayanın imanı da yoktur. Ahde vefası olmayanın dini de yoktur.*"²¹, "*Ahdini bozan her kişi için kıyamet gününde bir sancak dikilir ve 'Bu sözünde durmama sancağı falan oğlu falanıdır.'*"²² şeklinde sözleri ile de bunu vurgulamıştır. Bu konudaki uygulamalarından birisi şu şekildedir: Bedir Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Kureyş ileri gelenleri, Müslümanların eline esir düşen Mekkelilerin durumunu görüşmek üzere kendilerini temsilen, Ebû Râfi isimli birisini elçi olarak gönderdiler. Rasûlullah (sav) ile olan görüşmeleri esnasında gönlü

¹⁸ Vâkıdî, III, s. 57; Beyhakî, V, s. 38.

¹⁹ Maide 5/1. Ayrıca bkz. Nahl 16/91,94, İsrâ 17/34.

²⁰ Dağ, Ahmet Emin, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, Anka Yayınevi, İstanbul 2004, s. 333.

²¹ Ahmed b. Hanbel, 1969: III, 135, 154, 210, 251.

²² Ebû Dâvûd, Süleyman Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmran el-Ezdi, *Sünen*, I-VII, (thk. M. Muhyiddin Abdilhamid), yy, Mısır 1952, "Cihad", 159.

yumuşayan ve Müslüman olmaya karar veren Ebû Râfi', Hz. Peygamber'e gelerek durumu haber verdi ve ona asla Kureyş'e dönmeyeceğini söyledi. Hz. Peygamber ise *"Ben ahdimi bozmam ve (bana gelen) elçilere baskı yapmam. Fakat sen (Kureyş'e) geri dön. Eğer şu anda kalbine gelen (İslâm'a girme arzusu orada yine) kalbine gelecek olursa (o zaman buraya) dön gel."* buyurdu. Elçi Râfi' de Mekke'ye geri dönüp vazifesini tamamladıktan sonra tekrar Medine'ye geldi ve Müslüman oldu.²³

Hız. Muhammed (sav), siyasî ilişkilerinde de ahde vefaya önem vermiş ve anlaşmaları karşı taraf bozmadığı sürece sadık kalmıştır. Bu konuda en güzel örneklerden birisi Hudeybiye görüşmeleri esnasında yaşanmıştır. Hudeybiye bölgesinde Hız. Muhammed'in (sav) ve Müslümanların Mekke'ye girişleri engellenmiş ve burada Kureyş heyeti ile birçok görüşmeler yapılmıştı. En sonunda Kureyş temsilcilerinin barış yapmak için geldiklerini haber alan Hız. Peygamber, bu işin savaşız çözümlenmesine çok sevinmiş ve haramlar dışında ne isterlerse vereceğini söylemişti. Nitekim görüşmelerin ardından da görünürde birçok olumsuz madde içermesine rağmen Kureyş temsilcileri ile bir anlaşma imzaladı. Hatta daha önce Müslüman olduğu için Mekke'de zincirlenerek hapsedilen Kureyş Heyeti'nin lideri Süheyl b. Amr'ın oğlu Ebû Cendel ile ilgili yaşanan olay da durumu değiştirmemiştir. Şöyle ki Ebû Cendel, Hudeybiye görüşmeleri sırasında kaçarak Hız. Peygamber'in yanına geldi. Bu esnada şartlar üzerinde anlaşılmış fakat anlaşma henüz imzalanmamıştı. Oğlunun durumunu öğrenen Süheyl b. Amr, anlaşma şartları gereği onun geri verilmesini istedi. Hız. Peygamber ise henüz anlaşmanın imzalanmadığını söylemiş ve kendisine sığınan birisini iade etmek istememişti. Fakat Süheyl, yazılıp imzalanmasa bile anlaşma maddelerine karar verildiğini ve eğer oğlunu geri iade edilmezse anlaşmayı imzalamayacağını söyledi. Orada bulunan başta Hız. Ömer gibi birçok sahabe bu duruma itiraz etse de Rasûlullah (sav), kendisine sığınan Ebû Cendel'i, Huvaytib ve Mikrez'in emanları²⁴ altına almaları ve herhangi bir zulme ve işkenceye maruz bırakılmamaları şartıyla iade etti. Sahabilere ise sabretmelerini tavsiye etmiş, muhakkak Allah'ın da

²³ İbn Hişâm, I, s. 420; Hamidullah, Muhammed, *İslâm'da Devlet İdaresi*, (çev. Hamdi Aktaş), Beyan Yayınları, İstanbul 2007, s. 191; Sönmez, Abidin, *Rasûlullah'ın Diplomatik Münasebetleri ve Barış Andlaşmaları*, İnkılab Yayınları, İstanbul 2007, s. 63.

²⁴ "Emin olmak, güvenmek" anlamındaki Arapça *emn* kökünden türemiş bir isim olan *emân* "güven, güvence, güvenlik" mânasına gelir. İslâm ülkesine girmek veya İslâm ordusuna teslim olmak isteyen bir yabancıya verilen can ve mal güvencesi anlamında kullanılmaktadır. Bozkurt, Nebi, "Eman", *DİA*, C. 11, ss. 75-75, İstanbul 1995, s. 75.

bir hesabının olduğunu söyleyerek teskin etmişti.²⁵ Burada Hz. Peygamber'in bu şekilde bir tutum içerisine girmesi, görüşmeler öncesinde Süheyl b. Amr'a haram istekler dışında ne isterlerse vereceğini söylemiş olmasından ve anlaşma maddeleri üzerinde mutabık kalınmasından kaynaklanmaktadır.²⁶

Rasûlullah (sav), siyasî münasebetlerinde Müslümanlara dost olanlarla dost olmayı, onlara düşman olanlar ile düşman olmayı her zaman önemsemiştir. Yine kendisine yapılan bir iyiliği asla unutmamış, vefasını her daim göstermiş ve göstereceğini de ifade etmiştir. Örneğin Akabe görüşmeleri esnasında Medineliler, Hz. Peygamber'e biat etmişlerdi.²⁷ Bu sırada Ebû'l-Heysem Mâlik b. Teyyihân söze girip kendilerinin Yahudiler dâhil Medine'deki bütün gayri İslami unsurlarla ilişkilerini keseceklerini söyledi ve bir gün muzaffer olduktan sonra (Mekke'nin fethini kast etmiş olmalı) kendilerini terk edip etmeyeceğini sordu. Bu söze gülümseyen Hz. Peygamber, *"Hayır! Benim kanım, sizin kanınızdır! Benim zimmetim, sizin zimmetinizdir! Ben sizdenim! Siz de bendensiniz! Ben, sizin savaştığınız kimselerle savaşırım, sizin barıştığınız kimselerle barışıırım!"* buyurdu.²⁸ Nitekim Medine dönemi yaşantısında bunu uygulamış ve nihayet Mekke'nin fethinden sonra da ahde vefa örneği göstererek Medine'de kalmıştır.²⁹ Hatta o esnada bazı Medineli sahabîlerin iç dünyalarında Hz. Peygamber'in artık kendi yurdu olan Mekke'de kalacağına dair endişe duymaları üzerine, O: *"Ben sizin söylediğiniz şeyden Allah'a sığınırım! Bilin ki benim hayatım sizin hayatınızla, ölümüm de sizin ölümünüzledir."* buyurmuş ve onlarla birlikte yine Medine'ye dönmüştür.³⁰

2. Yahudi Topluluklarla İlişkilerde Örnekliği

Mekke'de Yahudiler yok denenecek kadar azdı. Onlar sadece ticaret maksadıyla kısa zaman dilimlerinde Mekke'ye uğruyorlardı. Bu yüzden de Hz. Peygamber'in Mekke döneminde Yahudilerle münasebetiyle ilgili rivayet

²⁵ Vâkîdî, II, s. 260-261; Belâzurî, I, s. 220.

²⁶ Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ*, I-III, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1996, s. 371; Azimli, s. 40-41.

²⁷ İbn Hişâm, II, s. 84; Ahmed b. Hanbel, III, s. 461; Taberî, II, s. 238; Beyhakî, II, s. 447; Zehebî, IV, s. 303.

²⁸ Taberî, II, s. 238-239; Beyhakî, II, s. 447; Zehebî, IV, s. 303; İbn Kesîr, III, s. 159-161; Heysemî, Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman el-Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, I-X, (thk. Abdullah Muhammed Dervîş), yy, Beyrut 1994, VI, s. 44; Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi*, I-XVIII, Köksal Yayıncılık, İstanbul 1991, II, s. 272)

²⁹ Bak. Köse, Feyza Betül, *Medine'de Sosyal Hayat, Dört Halife Dönemi*, Mana Yayınları, İstanbul 2016, 11-99.

³⁰ İbn Hişâm, IV, s. 59.

bulunmamaktadır. Medine döneminde ise durum tam tersine dönmüştür. Zira hicret sonrası Rasûlullah'ın (sav) ilk ve en çok muhatap olduğu kitle Yahudiler olmuştur. Çünkü o dönemde Medine halkının yarısına yakını Yahudilerden oluşmaktaydı.³¹ Medine'deki Yahudiler; Kaynuka, Nadîr ve Kurayza olmak üzere üç büyük gruba ayrılmakta ve Hz. Peygamber de zaman zaman bunlar ile siyasî ilişkiler kurmak zorunda kalmaktaydı. Ayrıca Arabistan'ın kuzeyinde Cerba, Ezruh ve Maknâ halkı gibi Yahudi kabileler de bulunuyordu. Yahudilerin Hz. Muhammed'e (sav) olan düşmanlığı Medine'de siyasî olarak bir varlığın teşekkülünden sonra gerçekleşmemiştir. Birçok siyer ve İslam tarihi kaynağında da geçtiği üzere daha Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi yaşamından itibaren kendileri içinden çıkmayacak olan bir peygamberi kabul etmek istememişler ve buna engel olmaya çalışmışlardır. Medine'ye hicretin akabinde halkta genel olarak İslamlaşmanın gerçekleşmesi ve hicretlerle bu durumun desteklenmesi Yahudilerdeki düşmanlık duygularını körüklemiştir.³²

Hz. Peygamber, Medine'de Müslümanlar arasında kardeşliği tesis ettikten sonra, Medine içindeki gayri müslim unsurlardan gelebilecek olan tehlikelere karşı tedbirler alma yoluna gitti. Rasûlullah (sav), bu yönü ile içeride Müslümanların güvenliğini ve düzenini sağlamayı yeterli bulmamış, her daim dışarıdan gelecek tehlikelere karşı tedbirler alınmasına dikkat etmiş ve bu konuda da örneklik teşkil etmiştir. Bunun için Medine halkları ile anayasa niteliğinde bir sözleşme imzalamış daha sonra bu sözleşmeye Yahudiler de dâhil edilmiştir. Sözleşmeyi kabul ederek taraflar (Müslümanlar, Yahudiler ve müşrik Araplar) müşterek savunma anlaşması yapmış, böylelikle birbirlerine karşı ihanet etmemeleri garanti altına alınmıştır.³³ Yapılan bu Medine Sözleşmesi ile Yahudiler, Müslümanların müttefiki olmuş görünmekteydi. Fakat Hz. Peygamber'in konumunun güçlenmesi ve Müslümanların sayılarının artması üzerine bu tutumlarını hemen değiştirmiş ve kadim düşmanlıklarını geri takınmışlardır. Her fırsatta Müslümanlar ile yaptıkları anlaşmaları ihlal etmişlerdir.³⁴

³¹ Sırma, İhsan Süreyya, *Hz. Peygamber Döneminde Yahudi Meselesi*, Beyan Yayınları, İstanbul 1984, 11.

³² İbn Sa'd, I, s. 112; Taberî, II, s. 195; Beyhakî, I, s. 108-109, II, s. 29.

³³ Vesikanın metni ve değerlendirmesi için bkz.: Güzel, Ahmet, *Mim Ha Mim Dal*, Kitap Dünyası Yayınları, Konya 2012, s. 159-161.

³⁴ Sırma, s. 11.

Yahudiler ilk başlarda Hz. Peygamber'e karşı doğrudan cephe almamışlardı. Daha çok dolaylı yollardan Müslümanları küçük düşürme ve Müslümanların düşmanı olan başta Kureyş olmak üzere müşrik kabileler ile ittifaklar yoluna gitmişlerdir. Yahudilerin ilk en önemli propaganda araçları şairler ve onların şiirleri idi.³⁵ Bu şiirler kısa sürede yayılmakta ve çevrede etkili olarak Müslümanlara zarar vermekteydi. Her ne kadar Müslümanlar bu tür girişimlerden etkilenmeseler de mutlaka moralleri bozulmaktaydı. Hz. Peygamber, bu şekilde yapılan propagandalara ve Müslümanları hakir gören tavirlara karşı sessiz kalmamıştır. İslam'ı kabul edenlerin sayısının artması üzerine bunu hazmedemeyen ve sürekli Müslümanlar aleyhinde şiirler söyleyip Rasûlullah'a (sav) suikast tertip etmeleri için çevresindekileri tahrik eden Asma bt. Mervân, Ebû Afek, Ka'b b. Eşref gibi Yahudi kökenli şairlerin öldürülmesi hususunda emir vermiştir.³⁶

Hz. Peygamber, rahmet peygamberi olarak gönderilmekle³⁷ birlikte karşısındaki her ne yaparsa yapsın sineye çeken ve tepkisiz kalan birisi değildi. O, genel ahlak olduğu üzere yumuşak davransa da karşısındakiler iyi niyeti suiistimal edip Müslüman toplum için tehdit oluşturmaya başlayınca bu tavirlarını karşılıksız bırakmamıştır. İlk etapta başta Yahudiler olmak üzere bu şekildeki insanları tedip hatta tehdit şeklinde uyarılara kadar gittiği de olmuştur. Örneğin Bedir zaferinin kazanılmasının ardından Medine Yahudileri, en az Kureyşliler kadar Müslümanların galibiyetine üzülmüşlerdi. Durumun farkında olan Rasûlullah (sav), onları Beni Kaynuka çarşısına toplayıp *"Ey Yahudiler, Kureyş'in başına gelenin sizin de başınıza gelmesini istemiyorsanız dedikodudan vazgeçip iman edin."* şeklinde onları uyarmıştır. Yahudiler ise Kureyş'in iyi savaşçılar olmadığını, kendilerinin yaman savaşçılar olduğunu söyleyerek bu uyarıya karşılık vermişlerdi.³⁸

Yahudiler, hem Hz. Peygamber döneminde hem de sonraki dönemlerde fırsat buldukça Müslümanlara zarar vermek yoluna gitmişlerdir. İlk dönemlerde doğrudan düşmanca tavır takınmayan Benî Nadîr Yahudileri, Bedir Savaşı'ndan sonra Benî Kaynukalılarının sürgün edilmesine çok kızdılar. Ayrıca Müslümanların aleyhinde sürekli kışkırtıcı şiirler söyleyip yıkıcı

³⁵ Şimşir, Mehmet, "Hz. Peygamber'in İslâm Tebliğine Karşı Şâir ve Siyasî Liderlerin İlk Tavirları ve Şiir Alanında Yaşanan Gelişmeler", *Mütefekkir*, C. 4, Sayı 7, ss. 41-61, Konya 2017, s. 41 vd.

³⁶ Özdemir, Serdar, *Hz. Peygamber'in Seriyeleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2001, s. 178-181.

³⁷ Enbiya, 21/107.

³⁸ Vâkıdî, I, s. 229; Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi* (çev. Mehmet Yazgan), Beyan Yayınları, İstanbul 2011, s. 576; Gökdemir, s. 23.

faaliyetlerde bulunan ünlü şair Kâ'b b. Eşref'in öldürülmesi de onları çok etkiledi. Fakat korkuya kapılarak mücadeleyi göze alamadılar ve Hz. Peygamber ile yeni bir anlaşma yapmak istediler. Yapılan anlaşmaya da çok kısa bir süre sonra Uhud Gazvesi'nin hazırlıkları sırasında Ebû Süfyân'a Müslümanlar hakkında istediği bilgileri vererek ihanet ettiler. Yine Uhud Savaşı'nda Müslümanların yaşadıkları olumsuzluklardan cesaretlenerek müşriklerin Hz. Peygamber'i öldürme teklifini kabul ettiler ve anlaşmalarını bozma eğilimine girdiler.³⁹

Hz. Peygamber, görüşmek için gittiği Benî Nadîr Yahudilerinin kendisine düzenleyeceği suikastı öğrenince orayı terk etmiş ve ardından onların yapmayı düşündükleri ihaneti cezasız bırakmamıştır. Benî Nadîr mensuplarına aralarındaki Medine Sözleşmesi'ni bozulduğunu ve kısa süre içinde Medine'yi terk etmelerini haber verdi. Yahudiler ise ilk başta Medine'yi terk etmeyeceklerini söylediler. Sadece tehdit etmekle kalmayan ve bir karar verdiği takdirde sonuna kadar giden Rasûlullah (sav), onların Medine'den çıkmamak konusundaki ısrarlarını haber alınca tekbir getirdi ve *"Yahudiler savaş istiyor"* diyerek orduyu topladı. Ardından Benî Nadîr Yahudileri üzerine yürüyerek kalelerini muhasara etti. Burada da tedbiri elden bırakmayan Hz. Peygamber, muhasara sırasında Yahudilerin ekonomik hassasiyetlerini dikkate alarak hurmalıklarının kesilmesini emretmiş ve bu konu ile ilgili olarak Haşr 59/5. ayet nazil olmuştur. Bunun üzerine Benî Nadîr Yahudileri teslim olmayı kabul etti. Onların yaptıklarını hemen affetmeyen ve ihanetlerinin cezasız kalmasını istemeyen Hz. Peygamber, onlara yine sürgün cezası verdi ve mallarına da İslam devleti için ganimet statüsünde el koydurdu.⁴⁰ Zira ihanet karşısında önce nasihat sonra uyarı sonra da savaş seçeneğini ortaya koyuyor ve hiçbir ihaneti karşılıksız bırakmıyordu. Bu yönüyle Rasûlullah (sav), iki ana konuda örneklik teşkil etmiştir. Onların savaşı ve kansız bir şekilde teslim olmalarını sağlamış, ayrıca tarih boyunca ticari yollarla zenginleşerek insanlar üzerinde etkili olmaya çalışan Yahudi toplumunu, yine onların kendi silahları, yani ekonomileri ile vurmuştur.

Sürgüne gönderilen bu Yahudilerin toplanma merkezi Hayber oldu. Buradan da İslam devleti ve Hz. Peygamber aleyhinde propaganda yapmaya devam ettiler ve Kureyş Kabilesi'ni de tekrar Medine'ye saldırmaları için

³⁹ İbn Hişâm, III, s. 195-199; Vâkıdî, I, s. 364; İbn Sa'd, II, s. 57; Özkuyumcu, Nadir, "Nadîr, (Benî Nadîr)", *DİA*, C. 32, ss. 275-276, İstanbul 2017, s. 275.

⁴⁰ İbn Hişâm, III, s. 201; Vâkıdî, I, s. 364-373; Taberî, III, s. 38; Beyhakî, III, s. 179; İbn Seyyidünnâs, ts.: II, s. 49; Zehebî, s. 120.

kışkırtmaya başladılar. Ayrıca Gatafan Kabilesi'ne de bir senelik hurma geliri karşılığında Medine'ye saldırmalarını teklif ettiler. Düşmanların hareketlerini sürekli olarak takip eden ve onların faaliyetleri karşısında hazırlıksız yakalanmak istemeyen Rasûlullah (sav), Yahudilerin ve ittifak yaptıkları başta Kureyş olmak üzere kabilelerin haberlerini alınca hazırlıklara girişti ve bilindiği üzere Hendek Savaşı meydana geldi. Hendek Savaşı'nın en kritik anı ise dışarıdan Medine'ye girilemediği noktada içeriden Benî Kurayza Yahudilerinin desteğinin istenmesi idi. Zira Medine içerisinden yardım yapılamazsa dışarıdan kuşatma yapan müşrik kabilelerin başarılı olmaları mümkün görünmüyordu. Bunun için de Yahudilerin o anda Müslümanlar ile yaptıkları anlaşmayı sessizce bozup İslam toplumunu arkalarından vurmaları gerekiyordu ki tam da bunu yaptılar. Yahudiler Huyey b. Ahtab'ın tahrikine gelerek anlaşma metninin yazılı olduğu kâğıdı yırtıp bu durumu ilan ettiler ve böylelikle hem ihanet etmiş hem de ahde vefasızlık etmiş oldular.⁴¹

Gerektiğinde kendisinin savaş peygamberi de olduğunu ifade eden Rasûlullah (sav), onların bu tavırlarına karşılık "*Harp hiledir.*" buyurarak karşısındaki düşmanı şaşırtmak adına taktikler uygulamıştır.⁴² Bu konuda da yeni Müslüman olan Nuaym b. Mes'ud'u Kureyş ile Yahudilerin aralarını bozmak için görevlendirdi. Nuaym b. Mes'ud, Kureyş, Gatafan ve Kurayzaoğulları Yahudileri arasında anlaşmazlık çıkarmaya muvaffak oldu. Gatafan ve Kureyş çekip gidince de Kurayza ile baş başa kalan Müslümanlar onları teslim olmaya zorladılar ve Sa'd b. Muaz'ın hakemliğiyle ihanet eden ve eli silah tutabilen Kurayza erkekleri idam edildiler. Kureyza oğullarının Hendek Savaşı esnasında gösterdiği ihanet, bu kabilenin Medine için ne kadar tehlikeli pozisyonda olduğunu göstermişti. Şayet müşrik ordusu onların tarafından şehre girmeye muvaffak olsaydı bütün Müslümanları öldürecekleri kesindi. Bu mesele çözülmeden Müslümanların Medine'de güven içinde yaşamaları mümkün olamazdı. Bu itibarla Benî Kurayza'ya ihanetlerinin sebebi sorulmuş, onlar buna bir cevap veremeyince Hz. Peygamber'in emriyle kuşatılmışlar ve teslim olmaya mecbur kalmışlardı. Benî Kurayza teslim olurken haklarındaki hükmü, eski dostları ve Evs kabilesinin lideri olan Sa'd b. Muaz'ın vermesini istemişlerdi. Bu sayede de Hz. Peygamber günümüzde bile yapılan haksız eleştirilere cevap vermiş, hükmün sorumluluğunu da onlara devretmiştir.⁴³ Diğer yandan savaşta şayet Müslümanlar değil de Yahudiler galip gelselerdi istisnasız bütün

⁴¹ İbn Hişâm, III, s. 225; Vâkıdî, II, s. 86-89; İbn Sa'd, II, s. 68; Taberî, III, s. 38

⁴² İbn Hişâm, III, s. 240; Ebû Dâvûd, "Cihad", 101; Buhârî, , "Cihad" 157; Müslim, "Cihad" 18.

⁴³ İbn Hişâm, III, s. 239-240; Vâkıdî, II, s. 145-182.

Müslümanları imha edecekleri düşünüldüğünde verilen kararın yine onların hükmüne göre olması Müslümanların vicdanında karşılık bulmuş.

Hz. Peygamber bir taraftan İslam devletinin sınırlarını genişletirken diğer yandan da başta Medine merkez olmak üzere Müslümanların yaşadıkları tüm bölgelerde güvenliği sağlamaya önem vermiştir. Bu konuda şu örnek önemlidir: Yukarıda bahsedildiği üzere Yahudiler, Medine dışına çıkarılmış fakat bu kez de Hayber'de toplanmışlar ve buradan Müslümanlar aleyhine çalışmaya devam etmişlerdi. Medine'ye yönelik yapılan bütün saldırıların içinde ya kışkırtıcı ya da planlayıcı olarak bulunmakta ve Müslümanlara karşı tüm ittifakların içinde yer almaktaydılar. Bu durumun farkında olan Rasûlullah (sav), ani bir karar vererek onların üzerine harekâta geçmemiştir. Daha önce de ümmetine uyanık olması gerektiğini belirten ve “Müslüman bir delikten iki defa sokulmaz.”⁴⁴ buyuran Hz. Peygamber, düşmanını iyi tanımış ve onların ileride ne gibi tehlikeler çıkartabileceğini tahmin ederek buna yönelik tedbirler almıştır. Kendisine ve Müslümanlara karşı kurulacak ittifakları fark edip bu ittifakları bozmaya yönelmiştir.⁴⁵

Yapmış olduğu Hudeybiye Anlaşmasıyla Hayber Yahudilerini en büyük müttefikleri olan Mekkelilerden kopararak önce Yahudilere olan destekleri kesmiştir. Şöyle ki Hz. Peygamber, hicri altıncı yılda umre yapmak maksadı ile Mekke'ye doğru harekete geçmiş fakat onların müsaade etmemesi üzerine birçok görüşmeler yapılmış ve nihayetinde Hudeybiye Anlaşması imzalanmıştı.⁴⁶ Bu anlaşmanın maddelerinden birisi iki taraf birbirleriyle on yıl süre ile savaşmayacaklardı.⁴⁷ Böylelikle Mekkelilerin on yıl süre ile Yahudiler ile ittifak yapmalarının önüne geçmiş hem de yine on yıllığına güneyden gelecek tehlikeye engel olmuş, sınırı güvence altına almıştı. Hz. Peygamber'i, o anda yakın ashabından Hz. Ömer başta olmak üzere bazıları bile anlamamış olsa da Yahudileri yalnızlaştırma siyasetinin meyvesi kısa sürede ortaya çıkmıştır. Bu esnada Yahudilerse silahlarının ve adamlarının çokluğuna, kalelerinin sağlamlığına güvenerek Hz. Peygamber'in kendilerine saldıracağına ihtimal vermiyorlardı.⁴⁸ Rasûlullah (sav), onları ansızın yakalamak için geceleyin kalelerini kuşattı. Bu noktada savaş esnasında her türlü stratejik hamleyi yaptığına şahit olduğumuz Hz. Peygamber, yine

⁴⁴ Buhârî, “Edeb”, 83; Müslim, “Zühd”, 63.

⁴⁵ Buhârî, “Edeb”, 83; Müslim, “Zühd” 63; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 254; Gökdemir, s. 22.

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, III, s. 268.

⁴⁷ İbn Hişâm, III, s. 332; Vâkıdî, II, s. 264; İbn Sa'd, II, s. 100; Ahmed b. Hanbel, IV, s. 325; Taberî, III, s. 79; Beyhakî, IV, s. 145.

⁴⁸ Sırma, s. 78.

düşmanın ilk başta psikolojik olarak yıpratılarak mümkün olduğunca kan dökülmeden çözümlenmesine çalıştı. Zira sabah uyanan Yahudiler, Müslümanları beklemedikleri bir anda karşılarında gördüklerinde büyük bir korkuya kapılıp oradan oraya koşmaya ve bağışmaya başladı. Yapılan mücadelelerin sonunda ise Hayber fethedildi ve yapılan anlaşma ile Yahudilerin maddi güçleri bir kez daha kırıldı. Ayrıca topraklarının sahibi değil işçileri olarak yaşamalarına izin verildi. Böylece bir kez daha maddi olarak güçlenip Müslümanlara zarar vermelerinin önüne geçilmiş oldu.⁴⁹

Sonuç olarak Hz. Peygamber, erken dönemlerden itibaren kendisine düşman olan ve ömrü boyunca da bu düşmanlığı sürdürecektir olan Yahudiler ile ilişkilerde önce onlara karşı nasihatle bulunmuş, inatlarında ve ihanetlerinde ısrar etmeleri üzerine de onları korkutma, en nihayetinde de onlarla savaşmak zorunda kalmıştır. Bu savaşlar sonucunda önce onları Medine'den sürgün etmiş, daha sonra sığındıkları Hayber'de de yenerek onları Müslümanlara bağlı işçiler konumuna getirmiştir. Bu esnada özellikle Hendek Savaşı'nın en kritik zamanında ihanet edip Müslümanları sırtından vuranları ise ölümlerle cezalandırmıştır. İlerleyen süreçler incelendiğinde Hz. Peygamber'in, onlara karşı tutumunun haklı olduğu görülmüş, Yahudiler buldukları her fırsatta başta günümüz Filistin örneğinde olduğu gibi Müslümanları katletmeye devam etmişlerdir. Bu duruma Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde işaret edilmiştir: *"Onların dinlerine uymadıkça Yahudiler ve Hristiyanlar senden memnun olmazlar. De ki: 'Gerçek hidayet Allah'ın hidayetidir.' Sana gelen ilimden sonra eğer onların arzularına uyarsan Allah'tan sana ne bir koruyucu ne de bir yardımcı bulabilirsin."*⁵⁰

3. Hristiyan Devletlerle Olan İlişkilerde Örnekliliği

Hz. Peygamber'in Hristiyanlarla olan siyasî ilişkilerinin ilk örneği, Hristiyan liderlerin İslam'a davet edilmeleridir. Dönemin Hristiyan devletleri olan Doğu Roma, Mısır ve Habeş ülkelerinin liderlerine diğer ülke liderleriyle birlikte Hz. Peygamber tarafından İslam'a davet mektupları gönderilmiştir. Rasûlullah (sav), bu mektuplar vasıtasıyla İslam dinini daha geniş kitlelere ulaştırma gayreti gütmüştür.⁵¹

Davet mektuplarında görüleceği üzere milletleri, kabileleri ve kişileri güzel sözler ile taltif ederek onların gönlünü kazanmak Hz. Peygamber'in izlediği yöntemlerdendir. Örneğin mektuplarda; *"Bizans'ın Büyüğü*

⁴⁹ İbn Hişâm, III, s. 349; Vâkıdî, II, s. 363-364; İbn Sa'd, II, s. 117-118; Yakubî, II, s. 56.

⁵⁰ Bakara, 2/120

⁵¹ Hz. Peygamber'in davet mektupları ve diğer yazışmaları için bak. Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, s. 45 vd.

Heraklius'a, İran Büyüğü Kisra'ya, Kıptîlerin Büyüğü Mukavkis'a..." gibi konularına göre hitaplarda bulunmuştur. Yine Rasûlullah (sav), kendisine gelen kralların ve kabilelerin temsilcilerini genel olarak bizzat karşılamış ve heyetin durumuna göre başkanına veya tamamına, "*Sen de kavmin de hoş geldiniz.*" diyerek onlara vermiş olduğu değeri göstermiştir.⁵² Hz. Peygamber'in temsilci ile olan görüşmesi mescitte değil de başka bir yerde olursa önce elçi ile ilgilenir hal hatır sorar, ardından da gelen elçi veya elçiler Müslüman değillerse onları İslâm'a davet eder, bunlardan sonra diplomatik konulara geçerdi. Nitekim Kayser Herakleios'un elçisi, Hz. Peygamber'i bir su kuyusu başında bulmuş ve mektubu teslim etmişti. Rasûlullah (sav), mektubu okumadan kucağına koymuş ve önce elçi ile ilginmiş ardından İslâm'a girmesini teklif etmişti.⁵³

Hz. Peygamber'in Hristiyan devletlerden ilk olarak temasa geçtiği devlet Habeşistan'dır. Mekke'de Müslüman olanların gittikçe çoğalması ve inanç çatışmasının derinleşmesi, Mekkelilerin sert tedbirler almaya başlaması ve sonunda kabile üyelerine verdikleri eman hakkını kaldırmaları ile Müslümanlara yönelik fiilî saldırılar başlamış ve giderek artarak devam etmiştir. Kabileleri tarafından eman hakları kaldırılan ve bu yüzden her türlü tehdide açık bir duruma düşen Müslümanların canlarını koruyabilmek için Hz. Peygamber, onların Habeşistan'a hicret etmelerine izin vermiştir.⁵⁴ Günümüz açısından da önemli bir işaret olan Müslümanların zor duruma düştükleri bir anda başka ülkelere hicret etmelerine izin verilmesi önemli bir husustur. Zira ihtiyaç duyulduğu anda güvenli bölgelere hicret, bizzat Rasûlullah (sav) kendi uygulaması olmak üzere, Müslümanlar açısından tüm zamanlarda örnek teşkil etmiştir. Bunun için de çevrenin iyi tanınması dost ve düşman ülke ve hükümdarlarının bilinmesi gerekmektedir. Hz. Peygamber'in uygulamasına bakıldığında Necâşi hakkında bilgi sahibi olduğunu ve oranın güvenli bir liman olacağını yine önceden bildiğini "*Habeşistan'a hicret edin. Zira orada ülkesinde hiç kimseye zulmedilmeyen bir hükümdar bulunmaktadır...*" şeklindeki sözlerinden anlaşılmaktadır.⁵⁵ Böylelikle pratik bir çözüm sunulmuş, Müslümanların Mekke'de kaybetmiş oldukları güvenli yaşam hakkını Arabistan Yarımadası dışında bile olsa sağlamıştır. Buranın seçilmesinde ulaşım kolaylığı, Mekke'yi bir başka kabileden geçiş hakkı

⁵² İbn Sa'd, I, s. 316-317.

⁵³ Ahmed b. Hanbel, 1969: III, 442, IV, 74-75; Hamidullah, Muhammed, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, (çev. Vecdi Akyüz), Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997, Belge No: 28/ a-b.

⁵⁴ Öztürk, s. 64.

⁵⁵ İbn Hişâm, I, s. 344.

almadan rahatlıkla terk etme avantajının bulunması da diğer etkenlerdendir. Muhacirler, burada gelir kaynağı konusunda sıkıntı da çekmeyecektir. Zira Habeşistan, Mekkelilerin en önemli gelir kaynağı olan deri ticaretini gerçekleştirdiği yerlerden biriydi. Yine zamanlama konusu ise yerinde yapılmış, ilk hicret edenler herhangi bir saldırıya uğramayacakları haram aylardan recep ayını tercih etmişlerdir.⁵⁶

Müslümanların Habeşistan'a hicretinden sonra Hz. Peygamber, onlarla olan irtibatını elbette ki kesmemiştir. Ayrıca Habeşistan hicreti bir defada olmuş bitmiş bir hadise olmadığı için sürekli bilgi akışı sağlanmış olmalıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere, Müslüman liderlerin, diğer ülkelerdeki vatandaşlarının takibini yapması ve onların güvenliğinin, eğitiminin sürekli güncel tutulmasını sağlamalıdır. Yine buraya giden Müslümanlardan etkilenerek Hz. Peygamber'i, dolayısıyla İslam'ı tanımaya gelenleri de Rasûlullah iyi bir şekilde misafir etmiş, temsilcileri ile ilgilenmiştir. Böylece onlar memleketlerine döndüklerinde, memleketlerinde bulunan muhacir Müslümanlara karşı tavırlarında iyiye gitmeye etki etmiş olmalıdır.

H. Muhammed (sav)'in Arabistan bölgesinde temasta bulunduğu bir diğer Hristiyan grup ise Nocrânlılardır. Bu dönemde Nocrân, Güney Arabistan'da Hristiyanlığın merkezi olma hususiyetini devam ettirmekteydi. Kaynaklara göre Nocrânlılar ile ilk ilişkiler Hz. Muhammed (sav)'in kendilerine gönderdiği bir mektupla başlamıştır. Mektupta Hz. Peygamber, Nocrânlılara İslâm'a girmek, cizye vermek veya savaş tercihlerinden birisini seçmeleri gerektiğini yazmıştı. Buradan da anlaşılacağı üzere ilk olarak onları İslâm'a davet etmiş, aksi durumda onları itaate davet etmiş veya bunları kabul etmezlerse savaş seçeneğini sunmuştur. Nocrân ileri gelenleri aldıkları bu mektup ve içeriği hakkında ne yapacakları konusunda istişare ettikten sonra Medine'ye bir heyet göndermeye karar verdiler.⁵⁷

H. Peygamber, Nocrânlılarla görüşmelerinde gerek milletlerin ve gerekse bireysel olarak insanların din ve vicdan hürriyetinin önemini ortaya koymuştur. Muhatap olduğu kitlenin mescidin içinde olsalar dahi dinî vecibelerini yerine getirmesine müsaade etmiş, böylelikle günümüze kadar gelecek olan din ve inanç hürriyetinin en güzel örneğini vermiştir. Şöyle ki Nocrânlılar geldiklerinde Rasûlullah (sav) ve ashabı namaz kılmaktaydı. Hristiyan heyet üyeleri de mescidin içerisinde olmalarına rağmen doğuya

⁵⁶ Öztürk, s. 67-68.

⁵⁷ İbn Sa'd, I, s. 340-341; Taberî, III, s. 163; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 516.

doğru yönelip kendi dinlerine göre ibadet etmeye başladılar. Olaya şahit olan sahabiler buna engel olmak istedilerse de Hz. Peygamber işaret ederek dokunmamalarını ima etti ve onların ibadetlerini yapmalarına müsaade etti.⁵⁸ Diğer taraftan aynı heyet üyeleri Medine'ye ilk geldiklerinde, üzerlerindeki ince sefer elbiselerini çıkartıp ipekten mamul şatafatlı elbiselerini giymişler, altından yüzüklerini takınmışlar ve elbiselerinin eteklerini yerde sürüyerek mescide gelmişlerdi. Rasûlullah (sav) onlarla bu tavırlarında dolayı bu ilk karşılaşmalarında görüşmemiştir.⁵⁹ Zira Müslüman halkın önünde bu şekilde gösteriş yapmalarının toplum üzerinde olumsuz tesir yapacağını düşünmüş olmalıdır.⁶⁰ Buradan da anlaşılacağı üzere mescitte ibadet etmelerine bile izin veren Hz. Peygamber, diğer toplumların Müslümanlar üzerinde üstünlük gösterisinde bulunmasına ve onların gözlerini korkutmasına, şatafatları ile dünyalık meyillerinin artmasına vesile olacak hareketlere izin vermemiştir. Bilakis onların keşiş kıyafetleri giymelerinin ardından görüşmeyi kabul etmiş ve halkın gözü önünde debdebe göstermelerine izin vermemiştir. Devlet yönetiminde sadeliğe teşvik ettiği gibi diğer devlet ve din temsilcilerinin bu yönde bir etki bırakmalarına müsaade etmemiştir.

Hz. Peygamber, Hristiyan unsurlar karşısında asla çekingen davranmamış, onları önce güzel bir dille ikna etme yoluna gitmiş, onların saldırgan tavırlar takınmaları üzerine ise tarzını sertleştirmekten de geri durmamıştır. Bunun için değişik yollar izlemiştir. Örneğin yine Negrân temsilcileri ikna olmaz bir şekilde konuşup Hz. Muhammed (sav)'in, peygamberliği ile ilgili onların sordukları sorulara verdiği cevaplar karşısında hâlâ tartışmalara devam etmek istemeleri üzerine, yanlarına aile efradını da alarak *mübâhele* denilen *karşılıklı yalan söyleyeni lanetlemeye* davet etmiştir.⁶¹ Bu durum onun inançları konusunda kararlı duruşunu ve muhatabının anlayacağı şekilde hareket ettiğinin göstergesidir. Yine hemen savaşa başvurmamasının ve onların inançlarını dikkate alarak hareket ettiğinin de delilidir.⁶²

⁵⁸ İbn Hişâm, II, 224; İbn Sa'd, I, 341; Beyhakî, V, 382.

⁵⁹ İbn Hişâm, II, s. 224; İbn Sa'd, I, s. 340-341; Beyhakî, V, s. 382, 386.

⁶⁰ İbn Sa'd, I, s. 317; Beyhakî, V, s. 387.

⁶¹ "Sana (gerekli) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa de ki; 'Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım. Biz de, siz de toplanalım. Sonra gönülden dua edelim de, Allah'ın lanetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım'" 3/Âl-i İmrân, 61.

⁶² İbn Hişâm, II, s. 233; İbn Sa'd, I, s. 341; Halebî, III, s. 236; Beyhakî, V, s. 392.

Hız. Muhammed (sav), Hristiyan unsurlar ile tabi/metbu ilişkisine yönelik anlaşmalar yapmıştır. Necrânlıların savaşmak ya da mübahaleleşmek yerine Hız. Peygamber'e anlaşma yapmayı teklif etmeleri üzerine, onların metbuluğu üzerine anlaşma imzalamıştır. Buna göre Necrân halkı senelik olarak birtakım vergiler verecekler, Müslümanlar bir savaşa girerlerse onlara aynı yardımlarda (at, deve, zırh gibi) bulunacaklardı. Yine anlaşmaya göre Müslümanların temsilcileri onların yurtlarından geçerlerse Müslümanların güvenliklerini sağlayıp işlerini temin edeceklerdi.⁶³

Hristiyanlara ibadetlerinde tam bir din serbestliği getirilmekle birlikte Rasûlullah (sav), onların İslam'ın ruhuna aykırı olan ve toplumu fesada sokan faaliyetler yapmalarını yasaklamıştır. Örneğin Cahiliye Devri'nden kalan bütün faiz ve kan davalarından bir şey alınması yasaklanmıştır. Onlara sağlanan bütün bu serbestlikler, faiz ile iş yapmadıkları sürece geçerlidir.⁶⁴

Necrân Hristiyanları konusunda bir diğer dikkati çeken husus ise onların kendi aralarında çıkacak anlaşmazlıkları halletmesi için bir Müslümanın tayin edilmesini istemeleridir.⁶⁵ Bu durum Hız. Peygamber'in ve Müslümanların adalet anlayışına Necrânlıların güvendiklerini göstermektedir.

Hız. Muhammed (sav)'in temasa geçtiği en büyük Hristiyan devlet şüphesiz Doğu Roma Devleti'dir. Bu dönemde devletin başında Hız. Peygamber'in "*Kayser, Kayserü'r-Rûm, Azîmü'r-Rûm, Melikü'r-Rûm*" unvanlarıyla andığı Herakleios isimli imparator bulunmaktaydı. Bu devirde Müslümanlar, ehl-i kitap olan Doğu Romalıların, müşrikler ise ateşperest İranlıların tarafını desteklemekteydi. Doğu Romalıların Sâsanî orduları karşısında art arda yenilgiye uğraması müşrikleri sevindirirken Müslümanları üzmekteydi. Bunun üzerine nazil olan Rûm suresinin ilk ayetlerinde⁶⁶ mağlûp Doğu Romalıların birkaç yıl içerisinde galip gelecekleri ve Müslümanların bu sonuçtan sevinç duyacakları bildirilmiştir.⁶⁷

Rasûlullah (sav), elçisi Dihye b. Halife el-Kelbî'yi yazmış olduğu bir mektup ile birlikte İmparator Herakleios'a göndermiştir. Hız. Peygamber mektubunda, kendisinin Allah'ın Rasûlü olduğunu vurgulayarak diğer hükümdarlara olduğu gibi Müslüman olmak, cizye vermek veya savaş

⁶³ Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, Belge No: 94

⁶⁴ İbn Sa'd, I, s. 341; Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, Belge No: 94 vd.

⁶⁵ İbn Hişâm, II, 233; İbn Sa'd, I, 341; Belâzurî, *Fütûh*, 74; Beyhakî, V, 392.

⁶⁶ Rum 30/1-5.

⁶⁷ Demirkent, Işın, "Herakleios", *DİA*, C. 17, İstanbul 1998, 210-215.

seçeneğini sunmuştur. Bu tavrı ile elindeki kuvvetin azlığı ve Roma'nın büyüklüğü karşısında çekingen davranmamış, Herakleios'un şahsını hedef almadan onlardan çekinmediğini göstermiştir.⁶⁸

Doğu Roma ile ilişkiler, Doğu Roma'nın saldırgan tutumu nedeniyle kısa zamanda mahiyet değiştirmiş ve hasmâne bir boyuta taşınmıştır.⁶⁹ Şöyle ki Doğu Roma'ya bağlı Busra Valisi'ne mektup götüren İslam elçisi Hâris b. Umeyr el-Ezdî, Gassânî emiri tarafından öldürüldü. Özellikle elçilerin dokunulmazlığı prensibini öngören uluslararası hukukun bu açık ihlali karşısında Hz. Peygamber sessiz kalmamış ve üç bin kişilik bir ordu hazırlayarak Zeyd b. Hârise komutasında Doğu Roma topraklarına göndermiştir. Bunun sonucunda da ilk defa Mute Savaşı'nda İslam Ordusu ile Doğu Roma ordusunun öncü birlikleri karşı karşıya gelmiştir.⁷⁰ Yine 630 yılında Herakleios'un büyük bir ordu hazırlayarak Tebük'e kadar geldiği yönünde haber alınması üzerine, Hz. Peygamber'de otuz bin kişilik bir ordu hazırlayıp Tebük'e gitmiştir. Düşmanın büyüklüğü karşısında ondan korkmamıştır. Gelen haberlerin asılsız olduğunun anlaşılması ve bir düşman kuvvetinin bulunamaması üzerine vazgeçmemiş ve niyetini açıklamak üzere imparatora bir mektup daha göndermiştir. Rasûlullah (sav), bu mektuplar vasıtası ile hem kendisini karşı tarafa tanıtmış hem de gönderdiği elçileri vasıtası ile karşı taraf hakkında da kendisi bilgi toplayıp onların niyetlerini anlamıştır. Bu ikinci mektupta dikkati çeken diğer unsur ise Hz. Peygamber'in Doğu Roma İmparatoru'na iman, cizye şartlarının yanı sıra hiç olmazsa tebaasından Müslüman olacaklara engel olunmamasını istemesidir. Böylelikle sadece İslam devleti sınırları içerisinde değil tüm dünyada davasını yaymaya ve Müslümanlara güvenlik sağlamaya çalışmıştır.

Arabistan'ın bir diğer Hristiyan unsuru ise Akabe Körfezi'nin kuzeydoğu köşesinde bulunan Eyle (Elath) idi. İslâmiyet'ten önce Eyle, Bizanslılara bağlı olarak Gassânîler tarafından idare edilen bir bölgeydi. Hz. Peygamber, Tebük Seferi esnasında Eyle hükümdarı Yuhanna b. Ru'be'ye ve bölge halkına hitaben bir mektup yazmıştır.⁷¹ Mektupta, onlar da Müslüman olmak ile cizye vermek ya da savaş arasında bir tercih yapmaları isteniyordu. Ayrıca elçilerine iyi muamele edilmesinin, kendisine edilen muamele olarak kabul edeceğini ve onların kabul ettiklerini kendisinin de kabul edeceğini bildirmişti.

⁶⁸ Güzel, s. 268-270.

⁶⁹ Avcı, Casim, *İslâm-Bizans İlişkileri (610-847)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 101.

⁷⁰ Güzel, 292-293.

⁷¹ Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, Belge No: 30.

Böylelikle ülkesini temsil edecek diplomatların elini kuvvetlendirmiş, onların tam bir özgüven içerisinde Müslümanlar adına hareket edebilmelerini sağlamıştır. Bu durumda bu tür görüşmelere gönderilecek kişilerin de yetkin olduğunu, aksi takdirde bu derece güven tesis etmemiş olsalardı önemli görevlere getirilemeyeceğini akla getirmektedir. Bu ifadeler yine elçilere verilen yetki ve güveni göstermesi, ayrıca elçilerin kendilerini göndereni temsil etmesi açısından önemlidir. Elçinin temsil ettiği kurum adına bütün yetkiler ile donatıldığını ve Rasûlullah'ın (sav) liyakate büyük önem verdiğini göstermektedir. Elçilerin liyakatinden emin olduktan sonra görevlendirdiğini göstermesi açısından da güzel bir örnektir.⁷²

Sonuç

Devletlerin birbirleri ile olan ilişkilerinin tümünü içine alan ve çoğu zaman dış politika kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılagelen diplomasinin kökenlerini çok eskilere kadar götürmek mümkündür. Diploması, topluluklar arasındaki ilişkilerin mümkün olduğunca barışçıl yöntemler ve müzakereler yolu ile çözülmesini hedef alır. Bu noktada temel görevleri arasında yeryüzünde hakkı, iyiliği, barışı ve adaleti sağlamak olan peygamberler de, kendisine inanan insanlar ile diğer topluluklar arasında ilişkilerini bu ilkeler doğrultusunda düzenlemeye çalışmışlardır. İslam Peygamberi Hz. Muhammed (sav) de, Medine'ye hicretinin akabinde meydana getirdiği İslam toplumu ile diğer toplumlar arasındaki ilişkileri bu ilkeler üzerine bina etmeye çalışmıştır.

Hz. Muhammed (sav), Mekke'de doğmuş ve büyümüştür. Bu şehirde ve hicretin ardından ömrünü tamamladığı Medine'de daha öncelerinde bir devlet geleneği mevcut değildir. Zira tarihte Hicaz bölgesi olarak adlandırılan bu bölgede hiçbir devlet kurulmamıştır. Hz. Peygamber'in Mekke döneminde İslam dininin ilk muhataplarının sınırlı olması ve teşkilatlanmanın söz konusu olamaması nedeniyle kayda değer bir diplomatik girişim de söz konusu değildir. Hicretinin akabinde ise başta Medineli Yahudi toplulukları ve Mekkeli müşrikler olmak üzere pek çok siyasî unsur ile yapılan anlaşmalar, savaşlar, ticaret vs. gibi girilen ilişkiler neticesinde bir siyasî teşekkül meydana gelmiştir. Bu sırada ortaya konulan temel ilkeler, aynı zamanda gayri müslim unsurlar ile ilişkilerde uygulanacak siyasetin temellerini de şekillendirmiştir. Günümüz İslam devletleri ve yöneticileri de dış ilişkilerinde bunları göz önünde bulundurmalıdır.

⁷² İbn Sa'd, I, s. 265; Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, Belge No: 30.

Hız. Peygamber, gayri müslimler ile olan münasebetlerinde mutlaka iletişimi sürdürmüş, onlardan kendisini soyutlayarak yalnızlaştırmamış, İslamiyet'i tebliğ etmek, barış imzalamak, Müslümanların güvenliğini tesis etmek, ticaret yapmak ve Müslümanlara yapılan kötü fiiliyetlerin tazminini sağlamak gibi birçok nedenle onlarla irtibata geçmiştir. Mekke döneminde ihtiyaç hâlinde çevresindeki zora düşen Müslümanların hicret etmesine izin vermiş, onların güvenliklerini sağlamak için gerekli tedbirleri almıştır. Yine devlet sınırlarının fetihlere paralel olarak genişlediği ya da sefere çıkıldığı dönemlerde de hem merkezde hem de diğer bölgelerde önce güvenliği sağlamaya önem vermiştir. Mekke ve Medine dönemlerinde başta müşrik Arap kabileleri olmak üzere diğer kabileler ve devletler, Yahudi toplumlari ile Hristiyan kabileler ve devletleriyle birebir veya elçileri vasıtası ile münasebetlerde bulunmuştur. Bunlardaki temel hareket noktası ise mümkün olduğu kadar barış yolu ile meselelerin hallini sağlamak olmuştur. Fakat gerektiği zaman da "Ben savaş peygamberiyim!" şeklindeki beyanında bulunduğu gibi onlarla savaşmaktan çekinmemiş, onlara en güzel şekilde cevap vermiştir. Diğer yandan görüşmelerinde ve yazışmalarında muhatabının mevkiine saygıyı ihmal etmemiş ve onlara hitap ederken makamlarının gerektiği şekilde hitapta bulunmuştur.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Hanbel Ebû Abdillah eş-Şeybân, *Müsned*, I-VI, Matbaat' u İslâmî, Beyrut 1969.

Avcı, Casim, *İslâm-Bizans İlişkileri (610-847)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

Azimli, Mehmet, "Tarihin Kırılma Noktası; Hudeybiye Antlaşması", *Hikmet Yurdu*, Yıl: 3, C. 3, Sayı 6, 2010, ss. 35-49.

Belâzurî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Fütûhu'l-Büldân-Ülkelerin Fetihler*, (çev. Mustafa Fayda), Siyer Yayınları, İstanbul 2013.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî el-Hüsrevcirdi el-Horasani, *Delâilü'n-Nübüvve*, I-VII, Darunnasr Yayınları, Kahire 1969.

Bozkurt, Nebi, "Eman", *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, ss. 75-75.

Brockelmann, Carl, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi*, C. I, (çev. Neşet Çağatay), Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1964.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil, *Câmi-us-Sahih*, I-VIII, Matbaatü'l Âmire Yayınları, İstanbul, 1329.

Dağ, Ahmet Emin, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, Anka Yayınevi, İstanbul 2004.

Demirkent, Işın, "Herakleios", *DİA*, C. 17, İstanbul 1998, ss. 210-215.

Ebû Dâvûd, Süleyman Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmran el-Ezdî, *Sünen*, I-VII, (thk. M. Muhyiddin Abdilhamid), yy, Mısır 1952.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah el-İsbehanî, *Delâilü'n-Nübüvve*, I-II, yy, Haydarâbâd ty.

Gökdemir, Serdar, *Devlet Başkanı Olarak Hazreti Muhammed (sav)*, Siyer Yayınları, İstanbul 2015.

Güzel, Ahmet, *Mim Ha Mim Dal*, Kitap Dünyası Yayınları, Konya 2012.

Halebî, Alî b. Burhâniddîn İbrâhim b. Ahmed el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn (İnsânu'l-Uyûn)*, I-III, Matbaatü'l Mustafa Bâbi, Kahire 1964.

Hamidullah, Muhammed, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, (çev. Vecdi Akyüz), Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997,

Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (çev. Mehmet Yazgan), Beyan Yayınları, İstanbul 2011.

Hamidullah, Muhammed, *İslâm'da Devlet İdaresi*, (çev. Hamdi Aktaş), Beyan Yayınları, İstanbul 2007.

Heysemî, Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman el-Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, I-X, (thk. Abdullah Muhammed Derviş), yy, Beyrut 1994.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe (Sahabe-i Kiram Ansiklopedisi)*, (çev. Naim Erdoğan), I-V, İz Yayınları, İstanbul 2010.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâleddin Abdülmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, (thk. Mustafa es-Sakkâ ve dğr.), yy., Mısır 1971.

İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâfî ed-Dımaşkı el-Hanbelî, *Za'du'l-Mead*, I-VI, (çev. Şükrü Özen), İklim Yayınları, İstanbul 1988.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer el-Kureyşî, *el-Bidâye*, C. II, yy, Beyrut 1966.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni el-Haşimî el-Basrî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebir, Tabakât*, I-XI, (çev. ed. Adnan Demircan), Siyer Yayınları İstanbul 2014.

İbn Seyyidünnâs, Muhammed b. Abdullah b. Yahya, *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Megâzi ve's Şemâil ve's-Siyer*, I-II, Daru'l-Fikr, Beyrut ty.

İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdilkerim, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I-VI, Daru'l-Fikr, Beyrut 1989.

Kapar, Mehmet Ali, "İlk İslam Diplomatı Amr b. Ümeyye Ed-Damrî", *İSTEM*, Sayı 30, Konya 2017, ss 271-285.

Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi*, I-XVIII, Köksal Yayıncılık, İstanbul 1991.

Köse, Feyza Betül, *Medine'de Sosyal Hayat, Dört Halife Dönemi*, Mana Yayınları, İstanbul 2016.

Lecker, Michael (2005), "Was Arabian Idol Worship Declining on the Eve of Islam", *People, Tribes and Society in Arabia around the Time of Muhammad*, Aldershot: Ashgate (Variorum Collected Studies Series CS 812), ss. 1-43.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*, I-V, (thk. M. Fuad Abdülbâkî), Dârü İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrût 1956.

Öz, Şaban, "İlk Dönem İslâm Toplumunda Siyasî Algı Değişimi Üzerine", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 21: Kahramanmaraş 2013, ss. 1-28.

Özdemir, Serdar, *Hz. Peygamber'in Seriyeleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2001.

Özkuyumcu, Nadir, "Nadîr, (Benî Nadîr)", *DİA*, C. 32, İstanbul 2017, ss. 275-276.

Öztürk, Levent, *İlk Hicret Habeşistan*, Siyer Yayınları, İstanbul 2015.

Sarıçam, İbrahim, "İslâm'ın Doğuşunun Tarihi Şartları", *İslâm ve Demokrasi Sempozyumu, 1998*, TDV Yayınları, Ankara 1998, ss. 9-17.

Sayın, Yusuf, "Din Ve Uluslararası İlişkiler: İslam'ın Dış Politika Kuramı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 17, İstanbul 2011, ss. 233-262.

Sırma, İhsan Süreyya, *Hz. Peygamber Döneminde Yahudi Meselesi*, Beyan Yayınları, İstanbul 1984.

Sönmez, Abidin, *Rasûlullah'ın Diplomatik Münasebetleri ve Barış Andlaşmaları*, İnkılab Yayınları, İstanbul 2007.

Şimşir, Mehmet, *İlk Dönem İslam Tarihinde Haberleşme Yöntemleri*, Hüner Yayınları, Konya 2011.

Şimşir, Mehmet, "Hz. Peygamber'in İslâm Tebliğine Karşı Şâir ve Siyasî Liderlerin İlk Tavırları ve Şiir Alanında Yaşanan Gelişmeler", *Mütefekkir*, C. 4, Sayı 7, Konya 2017, ss. 41-61.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk (Târîhu't Taberî)*, I-XIII, Dârü'l-Ma'ârif, Mısır 1326.

Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Kitâbu'l-Meğazî*, I-III, thk. Marsden Jones, (çev. Musa K. Yılmaz), İlk Harf Yayınları, İstanbul 2014.

Yakûbî, Ahmed b. Ebû Ya'kub b. Ca'fer Yâ'kûbî, *Tarihu'l-Ya'kubî*, I-II, (Thk. Abdu'l-Emir Mühenna), By., Beyrut 2010.

Yıldız, Hakkı Dursun, "Arabistan, Tarih", 252-258, DİA, C. 3, İstanbul 1991.

Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ*, I-III, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1996.